

Čiripová, Dáša

Boj solitérov v umění aj životě

Theatralia. 2017, vol. 20, iss. 2, Supplementum, pp. 102-104

ISSN 1803-845X (print); ISSN 2336-4548 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/138042>

Access Date: 25. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Boj solitérov v umení aj živote

Dáša Čiripová

[vzpomínky]

„milá dášo jsem rád, že jsem tě potkal, a velmi si cením vztahu, který vznikl mezi námi prakticky okamžitě stejně tak jsem také moc rád, že už v naší generaci můžeme najít osobnosti, které jsou schopné reflektovat skutečnost, a žít v souladu s ní bez takových lidí by nic z toho, co nás naučila generace, která nás vychovala, nezůstalo boj je zde skutečně zásadní pokousím se najít v sobě dostatek sil nicméně bylo nezbytné se kvůli vzepřít ať už věc dopadne jakkoli nechtěl bych se dívat na svůj život jako na pouhé ustupování a odvrhování toho, čemu věříme nadešel čas, abychom si uvědomili, že je třeba, aby naše generace ukázala, že výchova, které si tolik vážíme, byla správná rád bych tě viděl i tobě vše dobré pavel“

Dodnes som nevykazala maily, ktoré sme si s Pavlom vymieňali, posledné roky môjho doktorandského štúdia na divadelnej vede na Masarykovej univerzite. Predtým sme sa len pozdravili a neprehovorili ani slovo, okrem pracovných povinností. Pavel bol vždy veľmi vážny a seriózny človek, vzbudzoval rešpekt, pretože hneď ako prehovoril, bolo zreteľná jeho erudovanosť. Navyše mal v sebe eleganciu a jemnosť, a akúsi aristokratickú črtu. Nič sme o sebe nevedeli a vôbec sa nepoznali. A po dvoch rokoch sa stalo niečo úplne nečakané. Záblesk, rýchly, intenzívny, plný porozumenia a úprimného priateľstva. Nestretávali sme sa často, neboli sme v každodennom kontakte, ale o to srdečnejšie a čistejšie boli chvíle, ktoré sme trávili spolu. S Pavlom nás nespájal čas, ale skôr pocit, intuícia, a dôvera. Pavla zaujímala okrem divadla, architektúra, výtvarné umenie, a viem, že rád chodil plávať. No najväčšivejšie dokázal rozprávať o ruskom umení. Spomienku na Pavla si v sebe dodnes strážim, a nerada sa o ňu delím, ale tak rada by som mu povedala o viedenskej výstave ruského avantgardného umenia v Albertine na jar roku 2016 Od Chagalla k Malevichovi. Výstava prezentovala 130 diel od najvýraznejších tvorcov ruskej avantgardy. A jeden z nich bola j Pavel Nikolajevič Filonov (1883–1941), maliar, teoretik a básnik, priekopník teórie analytického umenia.

Pavol Filonov – solitér, tvorca nezaraditeľný do žiadneho z avantgardných prúdov ruského umenia. A to aj napriek tomu, že ruská avantgarda znamenala niekoľko ročnú významnú etapu v ruskom umení (1903–1934), ktorá združovala vo svojej skupine množstvo rôznorodých maliarov, spisovateľov, hudobníkov, divadelníkov, výrazných scénografov atď. Len ťažko by sme v nej hľadali homogénne prvky, alebo dokonca jeden smer. Na cestu „osamelého bežca“ Filonova predurčovali aj jeho životné peripetie. Rodičia mu zomreli, keď bol veľmi mladý, preto si musel čoskoro zarábať. Študoval bytové dekorácie a neskôr si privyrábal ako maliar ornamentov a interiérov. Popri tom študoval päť rokov na večerných kurzoch maľbu, keďže z petrohradskej Akadémie umení ho vyhodili po dvoch rokoch pre neuposlušnosť učiteľa. Neskôr ho znova prijali, no po krátkom čase opäť odišiel, tentokrát z vlastnej vôle. Krátko nato (1912) prvýkrát formuloval základné princípy analytického realizmu vo svojej eseji „Kánon a zákon“. Vychádzal pritom z ruskej revolúcie, ktorú vnímal ako akýsi sen o svetovej harmónii. V analytickom umení doslova hovorí o univerzálnom rozkvetu vo svete, ktorý priniesie ruská revolúcia. Napriek neochvejnej viere v revolúciu a zmenu, ktorá v ruskej spoločnosti nastala, stál Filonov vždy mimo všetkých prúdov. Jeho nekompromisnosť životná aj umelecká, ho častokrát doviedla na okraj chudoby, či konfrontácie so sebou samým. Jeho obrazy sú veľmi kontrastné. Na jednej strane sú charakteristické pestrou a živou farebnosťou, no na druhej strane v nich maliar zakomponováva smútok, bolesť, utrpenie a smrť (mŕtve ryby, krv na ľudských tvárach a telách, fyzická deformácia človeka, šialenstvo a strach v očiach postáv). Postavy maliar rozpitval na dreň s presnosťou bunkovej štruktúry, priam anatomicky zachytil organické zložky človeka. Uplatňoval v nich vlastnú metódu analytického umenia, ktoré bolo v istom zmysle anti-kubistickým umením, nakoľko kubizmus podľa neho reprezentoval objekty, kde dominoval povrch geometrického prvku, na rozdiel od analytického realizmu, ktorý reprezentoval objekty z hľadiska vnútorného rozmeru vyobrazených prvkov. Farba a forma sú vonkajším okom, zmyslom umenia ale má byť aj rozpoznávať a objavovať skryté transformačné procesy ukryté vo vnútri každého objektu. Analytické umenie sa výrazne inšpirovalo prírodou, prírodnými metamorfózami buniek, vlákien či najmenších čiastočiek. Filonov vychádzal, ako hovorí: „zo samotného života, ktorý poníma sféru nielen ako obyčajný priestor, ale ako biodynamickú sféru, kde sú objekty v stálej imanencii a pohybe. Existencia objektu a sféry sa nachádza vo večnom procese, v transformácii farby, formy.“ Toto bola Filonovova absolútna analytická vízia. V jeho maľbách sa odzrkadľovala zložitosť vzťahu medzi abstrakciou a figurálnou formou prostredníctvom vyprázdňovania a následného vrstvenia postáv, objektov, ornamentov, či prírodných javov.

Filonovove diela Slávnosť kráľov, séria Muž a žena, alebo Západ a východ, Hlavy, Kone, Človek vo svete, Útek do Egypta sú najpríznačnejšími maľbami analytického umenia, no zároveň svedčia aj o umelcovom všestrannom intelektuálnom zázemí (filozofia, história, mytológia, religionistika) aj v oblasti vedeckých disciplín (poznanie anatómie, fyzikálnych a biologických procesov). Pavel Filonov patrí častokrát k opomínaným osobnostiam ruskej avantgardy, a to aj napriek tomu, že jeho originálny rukopis svedčí o silnom a nadčasovom vizionárstve tvorca, ktorý nestráca svoju intenzitu ani v súčasnosti.

Bol to umelec zásadový, jeho myslenie a ani dielo nekorešpondovalo s postrevolučnými sovietskymi požiadavkami na umenie, ku ktorým inklinovalo hnutie ruskej avantgardy. Žil častokrát v chudobe, no svoje obrazy odmietal predať do súkromných galérií. Nevzdal sa myšlienky, že jediné miesto, kde dovolí inštalovať svoje diela, je Ruské múzeum, pretože umenie má byť prístupné všetkým ľuďom.